
ІЛЬЮШОНОК ОЛЕНА ЮРІЇВНА,

аспірант кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

прокурор Слобідського відділу

Харківської місцевої прокуратури № 5

Харківської області,

Україна, м. Харків

e-mail: ilyushonok.e@gmail.com

ORCID 0000-0002-3948-5370

УДК 343.139

Зміна обвинувачення прокурором у суді: проблемні питання та шляхи їх вирішення

Розглянуто поняття зміни обвинувачення в суді першої інстанції та питання щодо того, який обвинувальний акт необхідно застосовувати під час розгляду кримінального провадження, в якому прокурором змінено обвинувачення, після скасування вироку судами апеляційної чи касаційної інстанції: той, який надавався суду після закінчення досудового розслідування чи змінений. Пропонується визначення терміна «зміна обвинувачення» та варіанти вирішення проблемного питання, що розглядається.

Ключові слова: судовий розгляд, зміна обвинувачення, обвинувальний акт, прокурор, межі судового розгляду.

Вступ. Прийняття у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) окреслило спектр питань, які потребують нагального практичного та передусім теоретичного вирішення. Так, залишається відкритим питання щодо зміни обвинувачення в суді першої інстанції, недостатньо досліджені на цей час окремі проблемні питання вказаного інституту. У сучасних умовах розвитку правового суспільства, відмови від обвинувального ухилу та розбудови державності в Україні тема досліджен-

ня є новою, актуальною, має велике теоретичне та практичне значення.

Аналіз досліджень і публікацій по темі. Проблемним питанням, які виникають при зміні обвинувачення в суді, свого часу приділяли увагу чимало вітчизняних науковців, серед яких, зокрема, Г. Алейніков (H. Aleinikov), С. Альперт (S. Alpert), М. Бажанов (M. Bazhanov), К. Белоусова (K. Bielousova), В. Бойко (V. Boiko), І. Вернидубов (I. Vernydubov), П. Давидов (P. Davydov), Т. Добровольська (T. Dobrovolska), В. Зеленецький

(V. Zelenetskyi), П. Каркач (P. Karkach), Я. Ковальова (Ia. Kovalova), В. Малярєнко (V. Maliarenko) та ін.

Метою і завданням дослідження є виявлення та аналіз проблем, які виникають при зміні прокурором обвинувачення в суді, та розробка шляхів їх вирішення.

Стаття 62 Конституції України проголошує, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Обов'язок доведення вини обвинуваченого в суді покладається на прокурора. Так, Основний Закон у переліку функцій, що належать прокуратурі, першою визначає підтримання публічного обвинувачення в суді [1, ст. 131¹], на першому місці зазначена ця функція і у Законі України «Про прокуратуру» [2, ст. 2]. Таким чином, законодавець акцентує увагу на тому, що функція підтримання державного обвинувачення прокурором під час судового розгляду є чи не найголовнішою на цей час серед інших функцій органів прокуратури.

Судовий розгляд – центральна стадія кримінального провадження, в якій суд першої інстанції за активною участю сторін розглядає і вирішує справу по суті, тобто остаточно з'ясовує всі суттєві обставини кримінального правопорушення, перевіряє та оцінює докази і на цій підставі ухвалює вирок або постановляє ухвалу [3, с. 528].

Таким чином, питання належного підтримання прокурорами публічного обвинувачення є особливо актуаль-

ним, а вирішення проблемних питань, що виникають під час судового розгляду, та розроблення рекомендацій щодо однакового їх вирішення є необхідним із метою забезпечення додержання вимог закону щодо швидкого, всебічного, повного, неупередженого судового розгляду кримінальної справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 337 КПК України судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта.

Водночас частини 2 і 3 ст. 337 КПК України передбачають винятки з цього правила. Так, за межі обвинувачення, викладеного в обвинувальному акті, може вийти:

- а) прокурор у випадках, визначених законом;
- б) суд за власною ініціативою також за наявності відповідних підстав [4, с. 8].

Зокрема, серед таких випадків передбачено, що прокурор із метою зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення може змінити обвинувачення, якщо під час судового розгляду встановлені нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа [5, ст. 338].

На думку Г. І. Алейнікова (H. I. Aleinikov), під зміною обвинувачення можна розуміти, наприклад, зміну кваліфікації злочинного діяння, пом'якшення окремих формулювань, виключення деяких епізодів багатоєпізодного злочину, зменшення обсягу обвинувачення в часі, просторі, розмірах, наслідках, виключення кваліфікуючих ознак,

обставин, що обтяжують відповідальність, судимостей тощо. Перелічити всі можливі зміни обвинувачення надзвичайно важко [6, с. 122].

З нашого погляду, можливо, це й не потрібно. Достатнім буде лише визначити поняття «зміни обвинувачення», виходячи із розуміння сутності якого й можна буде визначити конкретні випадки застосування цього інституту кримінального процесу. На підставі аналізу висловлених в юридичній літературі думок щодо цього питання, власного бачення природи цього явища, що ґрунтується на досвіді безпосередньої участі в низці кримінальних проваджень, в яких приймалось рішення про зміну обвинувачення, вважаємо за можливе запропонувати таку дефініцію: зміна обвинувачення – це процесуальна діяльність прокурора під час судового розгляду кримінального провадження, яка виражається у внесенні поправок у фактичну та/чи юридичну складову раніше висунутого обвинувачення шляхом складання нового обвинувального акта.

За даними звіту «Про роботу прокурора» форми № «П» за 12 місяців 2016 р. прокурорами України взято участь у розгляді 1472 кримінальних проваджень судами першої інстанції з ухваленням вироку зі зміною обвинувачення в суді [7]. Для порівняння за 12 місяців 2015 р. таких судових розглядів було 869 [8], у 2014 р. – 1009 [9], у 2013 р. – 708 [10], у 2012 р. – 2355 [11].

З огляду на це стає важливим вивчення проблемних питань, що виникають при зміні обвинувачення в суді. Їм приділяли увагу у своїх досліджен-

нях чимало науковців, проте досі дискусійним у теорії та на практиці залишається питання щодо того, який обвинувальний акт необхідно застосувати під час розгляду кримінального провадження, в якому прокурором змінено обвинувачення, після скасування вироку судами апеляційної чи касаційної інстанцій.

Указане питання КПК України не врегульоване. При цьому законом не обмежується кількість змін прокурором обвинувачення в суді, що також ускладнює вирішення зазначеного питання.

Деякі вчені та діючі прокурори наголошують на тому, що в зазначених умовах потрібно використовувати останній обвинувальний акт зі зміненим обвинуваченням. На підтвердження цієї позиції зазначають, що під час судового розгляду приймається велика кількість процесуальних рішень, які після повернення справи на новий розгляд не втрачають своєї сили.

Наприклад, такими рішеннями є обрання запобіжного заходу обвинуваченому під час судового розгляду. Ніхто не звільняє особу з-під варті через те, що в апеляційній інстанції скасовано вирок суду та направлено справу на новий розгляд до суду першої інстанції. Тримання під вартою є легітимним на той строк, на який його було обрано/продовжено останньою ухвалою суду (за умови, що запобіжний захід не скасований апеляційним чи касаційним судом).

За цією аналогією наголошують на тому, що і таке процесуальне рішення, як зміна обвинувачення, не втрачає своєї сили, а тому необхідно викорис-

товувати той обвинувальний акт, який було складено останнім під час судового розгляду кримінального провадження.

Проте більшість правознавців не поділяють цієї думки та наголошують на тому, що необхідно використовувати той обвинувальний акт, який є першим, тобто той, що було складено за наслідками досудового розслідування.

Погоджуючись із вказаною позицією, необхідно зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 416 КПК України після скасування судом апеляційної інстанції вироку або ухвали про закриття кримінального провадження чи про застосування, відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру суд першої інстанції здійснює судове провадження згідно з вимогами розділу IV цього Кодексу в іншому складі суду.

Аналогічне положення міститься у ч. 1 ст. 439 КПК України. Так, після скасування вироку або ухвали судом касаційної інстанції суд першої або апеляційної інстанції здійснює судове провадження згідно з загальними вимогами, передбаченими цим Кодексом, в іншому складі суду.

Таким чином, новий судовий розгляд починається за загальним правилом, тобто з підготовчого судового засідання та всі докази (показання, речі, документи, висновки експертів) безпосередньо досліджуються новим складом суду.

При цьому необхідно пам'ятати, що підставою зміни прокурором обвинувачення в суді є встановлення під час судового розгляду нових фактичних

обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Отже, в такому випадку доцільніше застосовувати той обвинувальний акт, який було складено за результатами досудового розслідування і направлено до суду, тобто перший у часі.

Одночасно зазначимо, що під час нового судового розгляду за наслідками дослідження доказів прокурор не позбавляється права змінити обвинувачення знову, або ж підтримувати обвинувачення у тому обсязі, який визначено першим обвинувальним актом.

З метою однакового застосування норм кримінального процесуального законодавства вважаємо за потрібне вирішити вказане питання шляхом внесення відповідних змін до КПК України.

Так, доцільно доповнити ст. 338 КПК частиною шостою та викласти її у такій редакції:

«6. У разі скасування судами апеляційної чи касаційної інстанцій вироку суду першої інстанції, новий судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, складеного за результатами досудового розслідування, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі».

Окрім цього, враховуючи складність процедури внесення змін до чинного законодавства, до моменту внесення таких змін вказане питання доцільно врегулювати відповідним правовим висновком Верховного Суду України.

Підсумовуючи викладене, зазначаємо, що проблемні питання, які виникають при зміні обвинувачення прокурором у суді, зокрема й щодо того, що є зміною обвинувачення, та того, який обвинувальний акт необхідно застосовувати під час розгляду кримінального провадження, в якому

прокурором змінено обвинувачення, після скасування вироку судами апеляційної чи касаційної інстанцій, є вкрай важливими, запропоновані автором варіанти вирішення цих питань не є остаточними та знайдуть своє відображення у подальших наукових дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Дата оновлення: 05.01.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
3. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, В. П. Пшонка та ін. Харків: Право, 2013. 824 с.
4. Повноваження прокурора в кримінальному провадженні щодо зміни меж судового розгляду в суді першої інстанції: метод. рекомендації / Ю. Г. Севрук, Ю. П. Смокович, І. П. Ковтун та ін. Київ, 2015. 75 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. Дата оновлення: 03.08.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Алейніков Г. І. Деякі проблеми зміни обвинувачення у стадії судового розгляду. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 5. С. 120–126.
7. Форма № «П», звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2016 року. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
8. Форма № «П», звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2015 року. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
9. Форма № «П», звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2014 року. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
10. Форма № «П», звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2013 року. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
11. Форма № «П», звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2012 року. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 №254k/96-VR. Data onovlennia: 30.09.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Pro prokuraturu: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1697-VII. Data onovlennia: 05.01.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
3. Hroshevyi Iu. M., Tatsii V. Ia., Pshonka V. P. ta in. Kryminalnyi protses / Kharkiv: Pravo, 2013. – 824 [in Ukrainian].
4. Sevruk Iu. H., Smokovych Iu. P., Kovtun I. P. ta in. Povnovazhennia prokurora v kryminalnomu provadzhenni shchodo zminy mezh sudovoho rozghliadu v sudi pershoi instantsii: metodychni rekomendatsii / Kyiv, 2015. – 75 [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. Data onovlennia: 03.08.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

6. Aleinikov H. I. Deiaki problemy zminy obvynuvachennia u stadii sudovoho rozghliadu. *Pravo i suspilstvo – Law and society*. Dnipropetrovsk. 2012. Issue. 5, 120-126 [in Ukrainian].
7. Форма № «Р», zvit pro robotu prokurora za 12 misiatsiv 2016 roku. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
8. Форма № «Р», zvit pro robotu prokurora za 12 misiatsiv 2015 roku. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
9. Форма № «Р», zvit pro robotu prokurora za 12 misiatsiv 2014 roku. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
10. Форма № «Р», zvit pro robotu prokurora za 12 misiatsiv 2013 roku. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
11. Форма № «Р», zvit pro robotu prokurora za 12 misiatsiv 2012 roku. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

Ильюшонок Е. Ю., аспирант кафедры уголовного процесса Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, прокурор Слободского отдела Харьковской местной прокуратуры № 5 Харьковской области, Украина, г. Харьков
e-mail: ilyushonok.e@gmail.com
ORCID 0000-0002-3948-5370

Изменение обвинения прокурором в суде: проблемные вопросы и пути их решения

В статье рассматривается понятие изменения обвинения в суде первой инстанции и вопрос о том, какой обвинительный акт необходимо применять при рассмотрении уголовного производства, в котором прокурором изменено обвинение, после отмены приговора судами апелляционной или кассационной инстанций: тот, который представлялся в суд после окончания досудебного расследования, или измененный. Предлагается определение термина «изменение обвинения» и варианты решения проблемного вопроса, который рассматривается.

Ключевые слова: судебное рассмотрение, изменение обвинения, обвинительный акт, прокурор, пределы судебного разбирательства.

Ilyushonok O., graduate student of the Department of Criminal Procedure of the Yaroslav Mudryi National Law University, prosecutor of the Slobidskyi Department of the Kharkiv Local Prosecutor's Office № 5 of the Kharkiv Region, Ukraine, Kharkiv
e-mail: ilyushonok.e@gmail.com
ORCID 0000-0002-3948-5370

Change of the Accusation by the Prosecutor in the Court: Problematic Issues and the Lines of Approach

The adoption in 2012 of the Criminal Procedure Code outlined a range of issues that require urgent practical and, above all, theoretical solution. Thus, the question of changing the accusation in the court of first instance remains open, some issues of the institute are not sufficiently researched at present. The article deals with the definition of changing of the accusation in the first-instance court and with problematic issues that aligned with the changing of the accusation in the court by the prosecutor. Particularly, the author brings up an issue of which indictment should be used after the changing of accusation and after the remittitur or the remand of case

by the court of cassation: that, which was submitted to court after the end of the pre-trial investigation or changed. The author's definition of the term "changing of accusation" and her own vision is proposed resolving issues that are being considered. On the basis of the research, the author advised on amendments to the current criminal procedure legislation. The lines of approach are also proposed in the article. In today's conditions of development of a legal society, the refusal of the indictment and the development of statehood in Ukraine, the subject of the study is new, relevant, has great theoretical and practical significance.

Key words: judicial examination, change of the accusation, indictment, prosecutor.